

191.82
1241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
AUG 8 1977

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXI/4—5

БЕОГРАД
1975

СТИЛИСТИЧКА СХВАТАЊА АЛЕКСАНДРА БЕЛИЋА (Уз петнаестогодишњицу смрти нашег великог научника)

1. Ове године навршава се петнаест година од смрти нашег највећег лингвисте Александра Белића. Можда ће та годишњица најбоље бити обележена на тај начин ако се проговори која реч о оној области много-струког и толико значајног Белићевог научног рада о којој се обично мало говори — о његовим стилистичким погледима.

У деветој књизи послератне, нове серије Нашег језика, св. 1—2, у уводу је одштампан Белићев програмски чланак *Поводом језичких испитивања и излажења нашег часописа* (стр. 1—4). Белић указује нашим језичким стручњацима на нове, крупне обавезе: „... и код нас као и другде у свету, семантичке студије, стилистичке, лексичке у ширем и ужем смислу речи, тј. нарочито у вези са животом и социјалистичким преображајем наше земље, поред општих студија о природи и развоју нашег језика, треба да побуде у наших испитивача знатно већу пажњу неголи досада. Јер све је то само даље проучавање језика, његове природе па звале се оне грађењем речи и променом или синтаксом, проширено и удубљено. Каткада су те особине врло танане и тек у главним потезима остварене, али ипак су оне и тада врло знатне за разумевање савременог стања нашег језика и врло карактеристичне за његов даљи развој“ (стр. 4).

Овде ће бити показана: 1) Белићева стилистичка схватања уопште; 2) Белићеве напомене о језику и стилу писаца наше новије књижевности (од Вука до Белићевог времена). На крају, у закључку, изнећу своје мишљење о Белићевим схватањима.

1.

2. Иако није писао обимније студије о општим стилистичким питањима, Белић је ипак изнео своје основно мишљење о предмету и задацима стилистике као и о односу стилистичке анализе према граматичкој. О предмету и задацима стилистике Белић је говорио пре свега у вези са схватањима Шарла Балија и Бенедета Крочеа а о односу стилистичке анализе према граматичкој у вези са схватањима Јона Раса.

3. *Предмет стилистике*. — У седмој књизи предратне серије Нашег језика објављена је Белићева расправа *Стилистика у светлости женевске школе* (стр. 33—39, 97—101, 129—133). У тој расправи Белић говори о стилистичким схватањима Шарла Балија. Најсажетије речено предмет Балијеве стилистике било би „изношење осећајне или емоционалне стране

разговорног језика једног друштва“ (стр. 39). Или, како каже Белић на другом месту: „Два су огромна ограничења . . . која је проф. Бали унео у стилистику: 1) она обухвата особине само разговорног језика књижевно образованих људи и 2) из тог језика она узима само оно чиме се обележавају особине емотивног или осећајног исказивања мисли“ (стр. 129).

Од посебног је значаја тачна Белићева оцена оваквог Балијевог поступка:

„Иако је несумњиво било врло корисно да се — на основу грађе која је добила општи *ирисџанак* тиме што се употребљава код свих претставника једног друштва — утврде главни елементи стилских средстава једног друштва, ипак је недостатак таквог излагања што је индивидуални језик сасвим искључен. Јер и поред свих тешкоћа које испитивање таквог језика претставља, ипак је Бали то учинио, вероватно, само зато што је де-Сосир искључио *parole* (језик појединца) из своје лингвистике. Али, с друге стране, заслуга је Балијева у том, што је својим испитивањем остао у границама једног друштвеног слоја и једне епохе. На тај је начин могао дати синхроничну стилистику која у себи мора имати унутрашње јединство. Али ова стилистика не би искључивала и стилистику књижевних дела, која би у себи садржавала тако исто особине пренесене са разговорног језика на књижевни, са засебним посвећивањем пажње свему ономе што би се томе противило или што би од тога отступало“ (стр.133).

4. У расправи *Појединац и друштво у језичком стварању* (*Око нашег књижевног језика*, СКЗ, коло XLV, књ. 312, стр. 11—17), Белић се осврће на схватања Бенедета Крочеа о овим питањима. Иако је овде више реч о односу појединца и друштва према језичком стварању уопште, све се то — *mutatis mutandis* — може применити и на стилистику. Белић исправно истиче да „језик није онолико индивидуалан колико би то излазило из онако апсолутно схваћеног стваралачког сазнања појединаца [како то сматра Кроче], већ да и друштво утиче на појединца још знатно више него што појединац утиче на целину“ (стр. 12). Закључна је Белићева мисао ова: „Два су главна чиниоца у стварању сваког језика, па и нашег књижевног. То је појединачни стваралац чији језик стално отступа у понечем од језика извесног друштва, и то друштво које то отступање прима или не прима. На којим основама оно то чини? Опет на основу онога што је у осећању целине и у ономе како целина схвата унутрашњи садржај или унутрашње садржајне могућности речи и њихових веза у говору“ (стр. 16). У истој расправи Белић поставља и питање: у чему је значај великих писаца у стварању књижевног језика и, између осталог, одговара: „Могло би се помислити да је он у новим речима које су они дали језику свога времена. Не. Има међу њима и таквих књижевника који су у том правцу сасвим мало привредили, па ипак нису били без значаја за књижевни језик свога народа. То долази отуда што је тај значај још већи и много дубљи у стварању нових вредности речи, новог, сложене, многостручнијег садржаја њихова. Обогаћити језик — значи обогатити претставе и појмове који се његовим речима обележавају. Обога-

тити претставе и појмове — значи откривати нове стране онога света предмета, појава и њихових односа који се обележавају речима и њиховим везама у говору“ (СКЗ, књ. 312, стр. 13).

5. Истичући да је поље стилистике „бескрајно велико“, Белић одмах додаје: „... али оно није безгранично. Нема сумње да сам језик својим особинама ставља границе стилским могућностима. Преко тих граница сви они што слободно стварају, били они књижевници или не били, у писаном делу или говору, ако хоће и духовно да остану у границама једног језика — не могу ићи. Али су те границе врло простране. Замислимо напр. само речник. Колико нових, оригиналних метафора, колико нових комбинација може у сваком језику бити у којима се из појма једне речи извлачи неки њен атрибут да се нешто у појму друге речи осветли или истакне! [...] Колико таквих могућности пружа синтакса! Зар из група речи употребљених као делова једне реченице не излази увек неко ново значење које може постати у току времена синтетично значење целог израза и учинити да се цео израз скамени као група засебних речи које све заједно учествују у једном простом значењу? Итд.“ (СКЗ, књ. 312, стр. 144).

Мало даље Белић наставља: „Али, наравно, и поред све опширности поља посматрања стилистике — замислимо још значај ритма, сазвучја речи, висине и различне модулације тона у говору, размештаја речи и њихова поремећаја у везаном и слободном слогу итд! — сами људи, писци и они остали, ограничавају те могућности на тај начин што највише и најчешће употребљавају оне начине изражавања који највише годе њихову карактеру и њиховим мислилачким особинама. На тај начин обично се неколико особина јавља као оно што је карактеристичније у њихову стилу. По њима се њихов стил одређује иако оне не претстављају никада све њихове стилске особине“ (исто, стр. 145).

6. *Загатак стилистике* као науке Белић је овако сажето изнео: „Лингвистичко разматрање језика показује природу језичких појава. Природом или духом језика одређују се могућности за мисаони или осећајни начин исказивања мисли или изражавања, писања или говора; свима тим могућностима, са њиховим везивањем за потребе, обзире и циљеве нашег стваралаштва, ма које врсте оно било, бави се стилистика. А стил појединаца или право стила појединаца у избору је тих могућности и употреби за одређене циљеве извесног књижевног дела или ма каквог саопштавања или саобраћања. Тај избор, који никада не може бити потпуно исти у различних људи, и даје оно што се назива стилем појединаца“ (*Стил и језик, Око нашег књижевног језика*, стр. 145).

7. Као што је познато, Јон Рис говори о субјективној и објективној стилистички. Део пасуса из Белићеве расправе *Стилистика и драматика* (Наш језик, књ. VII, год. 1939, стр. 1—5) показаће не само однос између субјективне и објективне стилистике већ и *однос стилистичке анализе према драматичкој*: „... уколико једно уметничко дело, рад једног књи-

жевника, једне групе књижевника или епохе показују индивидуалне црте према другим посебним или групним књижевним појавама или делима, и са стилистичког и граматичког гледишта, утолико они улазе као целина у излагање субјективне стилистике. Међутим уколико један испитивач буде у делу субјективне стилистике расправљао о вредности, врсти, утиску стилских елемената у њему, он се јавља у улози претставника објективне стилистике, а ако буде расправљао о правилности или неправилности каквог израза или какве речи уопште, он се јавља у улози граматичара“ (стр. 5).

8. Још ваља рећи какве, према Белићу, особине треба да има научник који се бави стилистиком. Он подвлачи да „испитивање стила појединих писаца — тражи улажење у најскривеније стране књижевног стварања. Ту је прво питање: да ли сви испитивачи осећају подједнако дубоко и јасно све што им писци својим стилем кажују: јесу ли способни, по своме образовању и своме духу, то да осете. Ако јесу, како да дођу до тога сазнања? То ће постићи — самосталним испитивањем, често микроскопски ситним, књижевних дела. Јер и ту све зависи од добро упућене анализе. И када се она изврши на целоме реду писаца, појавиће се сами собом главни елементи стила нашег језика и наше епохе. Јер се не треба варати: исто онако као што је јасно да је онолико стилова колико је књижевника, тако је исто поуздано да је и онолико стилских система колико је књижевних језика и епоха у којима се они испитују“ (СКЗ, књ. 312, стр. 82).

2.

9. Иако није писао обимније студије о језику и стилу ниједног писца наше новије књижевности, Белић је у великом броју својих радова износио своје мишљење у вези с овим питањима о многим нашим књижевницима. Само је у својој књизи *Око наше књижевне језика* (СКЗ, књ. 312) дао такве напомене о четрдесет петорици наших књижевника. Побројају их овде из два разлога. Прво, зато што хоћу да наведем и стране на којима се налазе те напомене, јер су у регистру оправдано наведене и оне стране на којима се само наводи какав пример из одговарајућег писца. Друго, зато што се у регистру, опет оправдано, наводе и они писци из чијих се дела само наводи какав пример као илустрација за одговарајућу језичку појаву. Ово су, дакле, књижевници о чијем језику и стилу Белић даје напомене: Андрић Иво (31, 128, 189, 190, 218, 221, 300), Бан Матија (65, 215), Веселиновић Јанко (31, 218, 227), Вуловић Св. (216), Глишић М. (213), Даничић Ђуро (140, 228), Дучић Јован (141, 211—212, 218, 221, 228), Змај Ј. Ј. (211, 212, 227), Илић Војислав (211, 214, 216, 219), Илић Јован (214), Јакшић Ђ. (212, 227), Јовановић Вл. (221), Јовановић С. (228), Караџић Вук (19, 20, 30, 49, 81, 110—115, 129, 130, 139, 140, 199—200, 216, 221, 225, 228), Косор Јосип (133—137), Костић Лаза (227), Кочић Петар (31, 128, 221), Крлежа М. (31), Лазаревић Лаза (31, 211, 212, 227), Љубиша Стј. М. (31), Мажуранић Иван (31), Марковић Св. (214, 227), Матавуљ С. (31, 215, 218), Мијатовић Ч. (228), Милићевић М. Ђ. (213, 214, 227), Милутиновић С. (125), Настасијевић Момчило (120—126), Недић Љ. (214, 216,

219, 220, 228), Ненадовић Љ. (211, 221, 227), Николајевић Св. (228), Николић А. (228), Новаковић Стојан (228, 273—275), Његош (19, 31, 45, 285), Панчић Ј. (215), Поповић Богдан (214, 216, 219, 220, 228), Прерадовић П. (31), Продановић Јаша (219), Радичевић Б. (31, 45, 185, 211, 212, 227, 285), Ракић Милан (89, 216, 218, 219, 220), Ракић Мята (213, 214, 227), Секулић Исидора (206—210, 218), Скерлић Јован (141, 214, 216, 218, 219, 220, 228), Сремац Стеван (218), Ћопић Бранко (31), Шапчанин М. П. (31).

Треба, међутим, нагласити да у овој књизи нису ни издалека сви Белићеви радови у којима има напомена о језику и стилу појединих књижевника. Треба још свакако навести ове Белићеве огледе објављене у књизи *Вук и Даничић* (изд. Просвета, Београд, 1947): 1) *Вуков дух и наша национална култура* (стр. 54—70); 2) *Вук Караџић и наша народна култура* (стр. 134—149); 3) *1847 година у нашој култури* (стр. 193—200). Такође треба узети у обзир ове чланке из нове серије *Нашег језика*: 1) *Говор и језик* (књ. VII, н. с., св. 5—6, стр. 131—139); 2) *Поводом језичких исцртавања и излажења наше часописа* (књ. IX, св. 1—2, стр. 1—4); 3) *Поводом Ракићева језика* (књ. IX, св. 7—10, стр. 217—219). Исто тако треба навести текстове Белићевих говора на свечаном скупу Српске академије наука (21. 1. 1946) када су Вељко Петровић и Иво Андрић проглашени за праве чланове Академије (*Наша књижевност*, св. 2, фебруар 1946, стр. 285—287). Такође треба навести и Белићев говор на комеморативној седници Српске академије наука (12. 4. 1958) у спомен преминулог академика Исидоре Секулић (*Гласник Српске академије наука*, књ. X, св. 2, стр. 147—149).

10. Разни су поводи овим Белићевим напоменама: расправљање о Вуковој револуцији, излагање о развоју савременог српскохрватског књижевног језика, размишљања о појединим писцима и сл. Разуме се да сада овде није могуће навести све ове Белићеве мисли. Приказашу најпре Белићев општи поглед на развој нашег савременог књижевног израза од Вука до његовог времена а затим неколико најкарактеристичнијих оцена језика и стила појединих писаца. Претходно бих хтео истаћи да би било веома корисно скупити и на једном месту објавити све Белићеве текстове и фрагменте како о стилистици уопште тако и о стилу и језику појединих наших књижевника од Вука до Белићевог времена.

11. Као што је добро познато, у основици су нашег савременог књижевног језика млађи новоштокавски говори који су раширени на великим просторијама наше језичке територије. Вук Караџић га је увео у нашу књижевност налазећи се под утицајем крупних револуционарних догађаја с почетка 19. века и романтичарског покрета (иако је сам Вук у свом револуционарном раду више био рационалист и практичар). За победу Вукових начела, поред историјских услова и Караџићевих личних квалитета (које је открио и правилно усмеравао Јернеј Копитар), од значаја су били и чињеница што је то био и језик народних умтоворина и што је заснован на говорима тако простране територије. Неопходно је истаћи да је већ Вук писао књижевним језиком са свим потребним одликама. Те су одлике, како каже Белић, „у културном мишљењу које је Вук износио у сво-

јим делима“ (СКЗ, књ. 312, стр. 139). Белић даље подвлачи да „чим се једним језиком улази у велику културу света, обрађују предмети културне, научне и књижевне области, он постаје књижевни језик. Није питање у томе да ли се он облички, синтаксички или речнички довољно развио, већ у томе шта се њиме износи“ (на истом месту). У другој половини 19. века ми брзо улазимо у европску културу. То доводи до стварања великог броја стилова у нашем књижевном језику — за разне културне потребе. У 20. веку тај се развитак још више грана. Тако је наш књижевни језик постао поуздано оруђе за стварање и освајање нових културних тековина.

12. Тиме што је у нашу књижевност увео народни језик заснован на пространим млађим новоштокавским говорима, Вук је омогућио да сваки онај наш књижевник који је добро владао тим говорима постане у извесном смислу Вуков сарадник у стварању нашег савременог књижевног језика. Сви су књижевници наше новије књижевности прихватили основно Вуково начело да у књижевном језику треба да се огледа дух народног језика. Вук је утврдио и „опћениту“ правилност коју мора да има сваки књижевни језик. Не може се рећи да су се сви књижевници и ње придржавали. Даничић јесте. Он је у усвајању свих особина Вуковог језика ишао дотле да је стално писао ијекавским наречјем (једино је 1857—1858. писао екавским), иако је Војвођанин и иако су војвођански књижевници били за екавско наречје. Други наши књижевници, међутим, свесни да владају духом вуковског књижевног језика, помало су и несвесно одступали од Вукове „опћените“ правилности, али ипак само у појединствима без већег значаја. Тако, нпр., већ у језику Бранка Радичевића има трагова војвођанских говора, у језику Милована Ћ. Глишића — ваљевског, а у језику Јанка Веселиновића — мачванског. Као што каже Белић, још се, бар кад је реч о источном делу наше језичке територије, прво поколење после 1847 (Бранко, Змај, М. Ћ. Милићевић, Лаза Костић и др.) „и освртало чешће на Вуков књижевни језик и његова дела, а нарочито на речник; али многи и од ранијих књижевника и доцнији књижевници (Љуб. Ненадовић, Лаза Казаревић, Ћ. Јакшић, Свет. Марковић, Пера Тодоровић, Мита Ракић, Војислав Илић, Јанко Веселиновић и др.) нису ни то чинили, не бар у већој мери. Већ по томе што се у њихову језику подударало народни језик са књижевним, они су писали добрим књижевним језиком, развијајући у њему све нове стране. Доцније су га на тој истој основици и нови књижевници и критичари (Чед. Мијатсвић, Љуб. Недић, А. Николић, Св. Симић, Св. Николајевић, Б. Поповић, Ј. Дучић, Јован Скерлић, Љуб. Стојановић, Слободан Јовановић и толики други) развили још јаче, стварајући у своје стилу ону гипкост и спосбност за исказивање прелива мисли којима се одликује данашњи књижевни језик добрих писаца наших“ (СКЗ, књ. 312, стр. 227—228).

13. У овом реду идеја треба поменути и Белићево мишљење о ономе што се понекад звало београдским језиком и стилем. Белић сматра да се, иако несумњиво постоје сличности у језику писаца београдског круга,

„не може рећи да је код тих писаца језик [. . .] толико уједначен да се може говорити о нечем заједничком или једнаком у том правцу“ (СКЗ, књ. 312, стр. 219). „А стил?“ — наставља Белић — „По себи се разуме да се о јединственом стилу београдских књижевника не може говорити, јер се уопште не може говорити о истоветности стила код различитих књижевника, ма где се и ма када се јавили, ако стварају оригинална дела“ (на истом месту). Но, ипак, Белић поставља питање: „ . . . у чему је заједнички отисак који ипак има на себи стил и језик београдских књижевника“ (на истом месту). Његов је одговор приближно овај. Већ у другој половини 19. в. и књижевници београдског круга дефинитивно су се вратили народном језику у својим делима испунивши на тај начин основни захтев Вука Караџића. Тако се изишло „на ширину правога и слободнога језичкога стварања“ (СКЗ, књ. 312, стр. 221—222). Језиком књижевника београдског круга на тај начин управља велика стваралачка слобода. Осећајући да потпуно владају тим књижевним језиком који је заснован на народном, они знају да стварају у истом духу као и Вук. Разуме се да се у томе смислу с њима налазе на истој линији и сви други наши књижевници са целокупне територије нашега језика који тако чине. Отуда су сви они примани и примају се у београдском књижевном кругу „као домаћи људи, као слободни ствараоци“ (СКЗ, књ. 312, стр. 221). Белић најзад истиче да се у вези са стварањем књижевника београдског књижевног круга може поставити питање да ли они у овим пословима увек поступају исправно. Оцена о томе мора бити „на висини стваралачког рада књижевника“ (на истом месту).

Толико о Белићевом општем погледу на развитака нашег савременог књижевног израза од Вука до његовог времена. Приказаћу сад неколико најкарактеристичнијих Белићевих напомена о језику и стилу појединих писаца.

14. Вук Караџић. — Истакао бих две констатације.

Сам је Вук — то је прва констатација — дао беспрекорне обрасце књижевног језика заснованог на народном. Када о томе говори, Белић, поред народних умотворина, наводи и остале Вукове списе: историјске, етнографске, географске, језичке; с разлогом централно место даје преводу *Новой завети* и другом издању *Српскога рјечника*. Сем свега другога, превод *Новой завети* значајан је и због рационалног Вуковог става према туђицама и кованицама. Иначе Вуков стил Белић квалификује као еписки а за Даничића каже да је преводом *Сјараја завети* створио наш библијски стил.

Другу ћу констатацију цитирати:

„Када сам испитивао језик Вука Караџића, који је био врло даровит књижевник, ја сам морао доста често констатовати да се многи сстаци од прошлости у облику какве конструкције, која се налазила и у нашим народним песмама, нису могли одржати у доцнијем књижевном језику. Друштвена критичност, која тежи потпуној јасности у језику, — одбацивала их је“ (СКЗ, књ. 312, стр. 20).

15. И у вези с осталим књижевницима само ћу цитирати Белићеве напомене. Нећу ни о једном писцу навести све, већ ћу показати само оне најкарактеристичније напомене. Одлучио сам се за непосредно цитирање и зато што су у питању донста тачно дати портрети па је боље показати оригинал него репродукцију.

16. *Његош*. — „Владика Његош, син Црне Горе, прави претставник језика Катунске Нахије, није писао потпуно онако како је Вук тражио и како је сам Вук писао, али је у потпуности задржао дух народног језика и показао како се домаћи говор може издићи до изванредне књижевне висине. Свако је, према томе, могао да види како би и у своме случају могао поступити“ (*Вук и Даничић*, стр. 194—195).

„Иако је „Горски вијенац“ испеван десетерцем, он је у делу Владичину — нов десетерац. Не мислим да се ту Његош угледао на стране узоре, као што се каткада претпостављало, већ сматрам да је дао стих који одговара драмској садржини дела која претвара и дијалоге и монологе у сажете пословичке изразе и мудре изреке, са свом лапидарношћу одабраног народног језика и стила који одговарају богатом унутрашњем свету Владичине природе и тешким искуствима, нагомилавањем у његовим грудима, која је Црна Гора преживела у току векова. Тако је добивен стих који је на нарочити начин, да би одговорио високој намени овог дела, уобличавао свакидашњи језик дајући му ритам везаног слога, али сасвим друкчији него што је у народној поезији. У складу са тим, ипак је радња, а не приповедање, остала као његова особина. Дубока национална преживљавања, изванредни Владичини доживљаји и лирска непосредност у појединим случајевима дају необичну узбурканост ритма и покрета његовим стиховима“ (исто, стр. 195—196).

17. *Бранко Радичевић*. — „Бранков језик није онако чист као Даничићев. Он је сасвим у другом правцу значајан. Ја мислим да се он може у извесном правцу пре успоредити са Његошем. Бранко је писао онако како је требало да пише Србин из Војводине. Вук је у својим идејама о заједничком књижевном језику за све Србе отишао знатно даље него што је то било у Бранка примењено. Њих се у потпуности држао Даничић. Међутим Бранко је из Вукове науке извукао само главну поуку: да треба писати онако како народ говори, да се треба вратити себи, језику очева и мајки који нису учили школе и нису свој језик искварили. Бранко, на пр., не употребљава *x*, има много облика војвођанске деклинације (на пр. дат. пл. *устии*, лок. инстр. пл. *џробови* итд.) и сл., иако је Вук већ раније био прописао (почевши од 1836 г.) да се *x* пише и да у облицима књижевни језик мора бити једнак у свима деловима српског народа. Вук би лако нашао код њега по коју неправилност на којој је замерио и неким непријатељима својим. Али је Бранко извршио основни захтев Вуков: одбацио је туђинштину и вратио се народном језику. У много прилика је узео понешто и од Вука, али је, у главном, остао свој. Писао је источним наречјем, и ту је чак у понечем пошао за Вуком (Вук је, пишући рет-

ко источним наречјем, употребљавао *несам*, *неси* и сл. преводeћи их са јужнога *нијесам*, *нијеси* и сл., па тако и Бранко). Тако је Бранко остао свој, као што је био и Његош који је дао само општекњижевно обележје своме покрајинском изговору (није писао полугласника, већ свугде *a* и сл.)“ (*Вук и Даничић*, стр. 64—65).

„Ја сматрам да је, под непосредним Вуковим утицајем, Бранко у својој поезији пошао за народним узорима. Класична простота, прозрчаност и лапидарност његова стила воде порекло из народне лирске поезије. Има ли штогод простије и сажетије испевано од Девојке на студенцу:

Кад сам синоћ овде била,
И водице завила,
Дође момче прна ока,
На коњицу лака скока,
Поздрави ме, зборит оде:
„Дајде, селе, мало воде“ итд.

То је она простота у књижевности за којом су жудели толики изванредни духови свих књижевности, а која се давала Бранку тако лако, тако непосредно.

Ја мислим да је под Вуковим утицајем, а у пуној сагласности са својим расположењем према тадашњој књижевности, Бранко допустио себи и извесну слободу и тема и обраде. Он је био, несумњиво, добар познавалац народних поскочица и сличних узречица у колу народном, а тако исто и народне лирске поезије. Ја мислим да се он на много места њима инспирисао, исто онако као што се и Вук, нарочито у првом издању свога речника, који је био Бранку добро познат, није клонио да наведе и понеку такву поскочицу или узречину и уопште није сматрао да је потребно клонити се онога чега се сам народ не клони“ (*Вук и Даничић*, стр. 65—66).

18. Војислав Ј. Илић. — „Илићем се завршава цела епоха развитка наше лирске поезије. Велики артиста, он слободно одабира од раније језичке грађе што му се свиђа, покушава да је попуни архаичним речима, које добијају карактер отмености и нарочите, старинске боје, мало овештале али меке и пријатне, и то све заодева лаким и прозрочним стилем свакидашњице, владајући њиме у безброј прелива“ (СКЗ, књ. 312, стр. 219—220).

19. Јован Скерлић. — „Бујан и стваралачки дух, он је дизао из мртвих и речи и изразе и давао им нов живот. Занимљиво је како је под великим ритмом његова стила, који је прелазио преко свих неравнина и незгода као велики тучни ваљак, — остајало све уравњено и прегледно, дајући величанствене видике, а по самоме путу чудне мозаике. Он је изазивао тиме и критике и негодовања; али се обично није видело оно што је главно у његову стилу, његов замах и његове стваралачке особине, већ се ценио по оним неравнинама преко којих је као вихор прелазио“ (СКЗ, књ. 312, стр. 220).

20. *Милан Ракић*. — „Ракић, у којем су често кључале и бориле се страсти, умео је да се савлада и да својом мирном, интелектуалном реченицом, сабијеном и сажетом, изазове снажне утиске. Академска правилност језика и необичност употребе књижевног говорног језика у сврхе везаног стиха — дају нарочиту драж поезији Ракићевој и оправдавају његове речи: да је нашем језику дао нову примену“ (СКЗ, књ. 312, стр. 222).

21. *Богдан Поповић*. — „Богдан Поповић, са изоштреним књижевним осећањем, открива неисцрпно богатство нових могућности за исказивање свих тананости мисли и њихових прелива у нашем језику и даје своје језику, иако постаје све више језиком удаљеним, одвојеним од свакидашњег говора нашег, необичну гипкост и изразитост“ (СКЗ, књ. 312, стр. 220).

22. *Исидора Секулић*. — „Али ми је на срцу још нешто што никако не могу прећутати: то је необична љубав Исидоре Секулић према језику [. . .] Она је познавала све скривене стране његове које се увек садрже у речима и ономе што се помоћу њих гради, али које се само подразумевају и никад не рашчлањују, сем у дубоким научним анализама. Под Исидориним погледом, као под каквим чаробним микроскопом, изницало је све оно што је разумевање једног тако ретког духа могло открити. Све је то она заодевала у најлепше рухо које су јој оданост и љубав према говорној и писаној речи стављале на расположење. И она је била таква у свима својима делима, и у засебним есејима о језику, и најчешће узгред кад јој какав предмет изазове какву значајну страну нашег језика“ (Гласник Српске академије наука, књ. X, св. 2, стр. 148).

23. *Вељко Пејровић*. — „Његово право књижевно сбличје дају му његове приповетке. Он је неговао краћу и дужу приповетку као нарочит књижевни род који се одомаћио у нашој књижевности у другој половини XIX в. [. . .] Баш кратка и краћа приповетка [. . .] могу послужити више него икоји други књижевни облици да се позна прави мајстор. Карактеристична појединост, одабрана са великим уметничким смислом, обрађена тако да осветљава и људе и прилике, ствара ону општечовечанску атмосферу око њих која износи врло јасно на видик и оно што је у људима и мало и локално и оно велико што је заједничко свим људима. За ту малу појединост и за њено стављање у средиште живота тако да зрачи и онда када се књига затвори, тражи се прави писац, исто онако као што се и макар и за малу, изванредну песму тражи велики песник. У такав ред књижевника улази Вељко Петровић.

Под његовим пером устаје Војводина његова времена као под магичким штапом, а тако исто и други крајеви које описује. Он има оно непосредно осећање људи и живота које му омогућава да их стави у ред општих појава у свету, у догађаје, призоре и слике које [. . .] продиру у душу људску — интимно, истинито, просто и једноставно. Оно прожима сваку појединост и сваки потез у њима. Томе особито помаже и језик Петровићев. Он не штеди ни једне боје са своје палете, стављајући једну

боју до друге, једну преко друге док не добије тражени ефекат. И то иде код њега некако од себе. И дијалектизми, и фамилијаризми, и речи из дечијег језика, из свих професија — све то суделује да реалистичка појединост добије свој прави значај. Можда поменуто нарочито чуло уметничково не даје му довољно слободе да се одвоји од свога дела, да се удвоји, како се обично вели, већ се он толико уноси у титраве појединости своје приповетке да се од њихова светлуцања и не распознаје више — али зато сјочност призора, његова рељефност и многостручност осветљења не остављају ни једно могуће средство неискоришћено“ (Наша књижевност, св. 2, фебруар 1946, стр. 285—286).

24. Иво Андрић. — „Његов је језик потпуно у границама књижевнога „канона“. Он не тражи ефеката каквим насиљем над правилношћу књижевног језика. Напротив, његов језик свугде одише њоме. Па ипак ни Андрићев стил ни његов језик нису укочени. Не види се чак да се ишло и најмање за тим да се правилност језика нарочито очува. Она је нешто што се подразумева, као напр.: ваздух или светлост [. . .] Андрићев језик има потпуну гипкост и кад Андрић говори језиком свакидашњице, оним језиком којим се сви служимо. Она је у богатству значења и комбинација у које речи могу улазити. То је право, унутрашње богатство језика“ (СКЗ, књ. 312, стр. 190).

„Његово причање, и кад говори о данашњим догађајима, толико је одмерено као да се говори о збивањима давних времена. Али та интелектуална хладноћа — само је привидна. Под њом кључа живот, са свима својим страстима и темпераментима. По каткад је то причање тако набујало од те унутрашње снаге да вам се чини да ће провалити свој вештачки оквир — расути се у крајњи реализам или чак натурализам, али не, причање и даље тече природно и складно као да се писца баш ништа не тиче шта се у његовој причи дешава. Па ипак и њему покашто душа уздрхти као лист јасике, али се брзо неком овлашном иронијом или каквом једва приметном оградом врати потребно и тако драго писцу отстојање од арене догађаја“ (Наша књижевност, св. 2, фебруар 1946, стр. 286).

„Његов је стил врло изразит, захваљујући кристалној прозрачности и природности. Вишеград, место дегињства Андрићева, које је он овековечио у многим приповеткама својим, а нарочито у [роману] *На Дрини ћуприја*, — није далеко од Вукова Тршића. Али је требало да човек буде особита талента у језичком смислу, па да начини од свог домаћег говора оно што је учинио Андрић. Његова дикција тече неусиљено као изворски поточић, без икаквих непотребних украса и извештачавања. Зато се она тако природно улила у наш књижевни језик најбољих традиција. Његове народне особине спајају га са најлепшим текстовима пониклим у београдском књижевном средишту. Тако је Андрићев језик и стил једно од најречитијих сведочанстава тачности великих идеја Караџићевих о пространој основици нашег књижевног језика широм наше земље“ (исто, 287).

3.

25. Из овог приказа Белићевих општестилистичких схватања и његових погледа о језику и стилу писаца наше новије књижевности могу се извући ови закључци:

1) Не би било исправно сматрати да је Белићево схватање о томе да предмет стилистике треба да буде и језик појединаца (књижевника а и других) и језик какве друштвене заједнице — еклектичко, тј. да представља извештај споја Крочеових и Балијевићевих схватања. И у вези са другим питањима, наиме, Белић је истицао значај друштвених прилика за језички развитак. То је један од аксиома његовог учења. Подсећам на његово тумачење зависности развитака значења речи од друштвених околности (*О језичкој природи и језичком развоју*, књ. I, Београд 1941, стр. 291—292). Исто тако, као доказ за то да је Белићево схватање о улози појединца у језичком стварању знатно друкчије од Крочеовог, може да послужи и овај цитат: „Чак и сваки, и најнезнатији појединац, идући за својим мислима и осећањима, стално покреће унапред својим говором, на извештај начин, језик своје културне, радне или животне заједнице“ (исто, стр. 598—599). Исправније би, зато, било рећи да је Белић подвргао критици Балијева и Крочеова схватања имајући већ изграђена своја сопствена, без обзира на то што није стигао да их публикује.

2) Постоји пуна сагласност између Белићевих општестилистичких схватања и његових погледа на језик и стил писаца наше новије књижевности. Наиме, као што је, износећи своје општестилистичке ставове, истицао значај и друштвеног развитака и утицаја појединаца на развитак језика и стила, тако је и у својим излагањима о приликама у нашој књижевности водио рачуна о оба ова момента (и у вези с Вуковом револуцијом и у вези са даљим развојем нашег књижевног језика и књижевног израза, стила).

3) Може се, на основу и овде цитираних Белићевих напомена о језику и стилу појединих писаца наше новије књижевности, утврдити ширина Белићевих уметничких афинитета. С једне стране, он дубоко поштује мисаоност Његошеву, диви се класичној једноставности Бранковој, присни су му отменост Војислављева, Ракићева интелектуална дисциплинованост, ипак привидан мир Андрићев, интелектуална диференцираност Богдана Поповића и Исидоре Секулић, док је са друге стране такође спреман да разуме Бранкове песничке слободе, диви се богатој палети Вељка Петровића и моћном Скерлићевом духу. Није, међутим, прихватио пут којим је пошао Момчило Настасијевић. Можда списак писаца о којима Белић има тако високо мишљење најбоље објашњава његов став према Настасијевићу.

19. 8. 1975. год.,
Београд

Берислав М. Николић